

โกตา มะลิหมัย

เป็นนามเมืองปัตตานีในอดีต

หรือนาม สอุปสมัย ศรีวิชัย

อนันต์ วัฒนานิก

สยาราหะห์เมืองปัตตานี ฉบับอักษรยาวีของนายหะยีวันหะซัน ซึ่งนายกูจิ เด่นอุดม ทนายความชาวจังหวัดปัตตานีเป็นผู้แปล และเจ้าพนักงานศาลมณฑลปัตตานี ช่วยกันเรียบเรียงเป็นฉบับภาษาไทย เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๗๑ เริ่มมุขบทด้วยข้อความว่า “ยังมีรายาพระองค์หนึ่งทรงพระนาม พญาตุกูรูปมหาจันทร ครอบเมืองโกตามะลิหมัย พระองค์มีพระโอรสองค์หนึ่ง มีพระนามว่า พญาอินทรา” ครั้นพญาตุกูรูปมหาจันทรสิ้นพระชนม์แล้ว พญาอินทราผู้เป็นพระราชโอรสได้อพยพไพร่พลมาสร้างเมือง “ปตานีดารัสซาลา” หรือที่เรียกกันว่า เมืองปัตตานีหรือตานี ณ บริเวณสันทราย อันเป็นที่ตั้งจังหวัด

ปตานีดารัสซาลา ปตานีดาวัสสลาม = ปัตตานีดินแดนแห่งสันติ

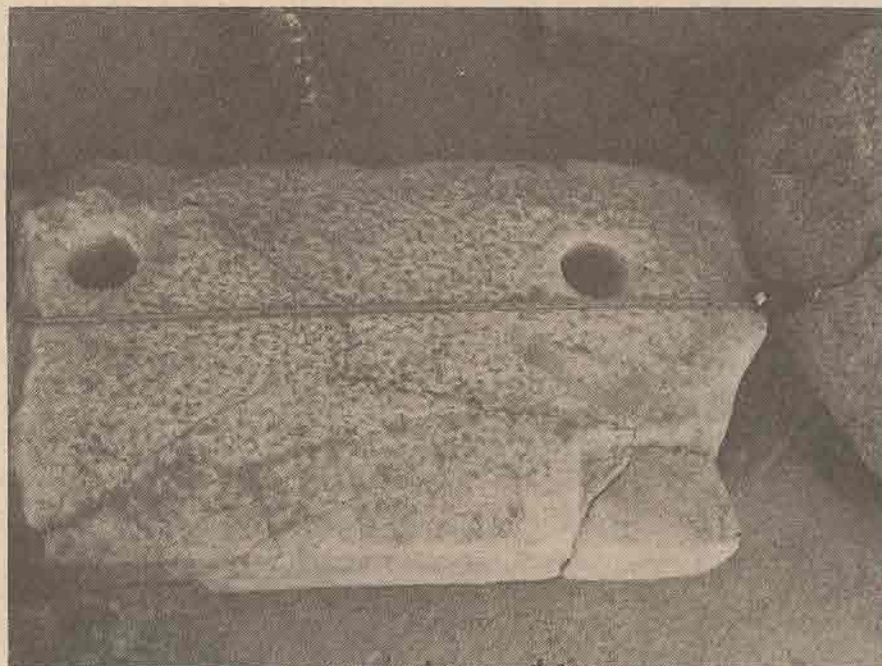
ปัตตานีในปัจจุบัน (บ้านนา-บ้านกรือเซะ อ.เมือง ปัตตานี)

ข้าพเจ้าได้สอบสวนหาปีครองราชของพญาอินทราจากปี่สี พญาอุรูปพิชัยพิทักษ์ (หรืออีกนามหนึ่งเมื่อเปลี่ยนศาสนาพุทธมารับศาสนาว่า “สุลต่านมาดฟาร์ซาค์” แต่ในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาเรียกว่า “พระยาตานีศรีสุลต่าน) สิ้นพระชนม์ ในคราวที่ยกกองทัพเรือหาหยับ ๒๐๐ ลำ ไปช่วยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ทำสงครามกับพม่า และเสียพระชนม์ชีพลงในปี พ.ศ. ๒๐๕๒ เป็นหลักในการคำนวณ ว่าเป็นเรื่องเกาะรอยเมืองลังกาสุกะจากพงศาวดารฉบับของวันวลิต ผลปรากฏว่าปีที่พญาอินทรา (สุลต่านอิสมาเอลซาค์) ขึ้นครองราช

เมืองปัตตานีตรงกับปีพุทธศักราช ๒๐๑๒ ถึงปีพุทธศักราช ๒๐๕๗ ระหว่างปี พ.ศ. ดังกล่าว เมืองโกตามะลิหมัยก็ถูกทิ้งให้รกร้างไป

สาเหตุที่ย้ายเมืองโกตามะลิหมัยมาตั้งที่สันทรายใกล้ปากอ่าวเมืองปัตตานี มีข้อสันนิษฐานจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ และการเปลี่ยนแปลงของสภาวะแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ และตำนานเมืองปัตตานีได้ว่า เกิดขึ้นเนื่องจาก

๑. เป็นเพราะมีความจำเป็นทางเศรษฐกิจ ที่ต้องการติดต่อค้าขายกับพ่อค้าชาวต่างประเทศที่ยังขึ้น จากที่เคยติดต่อกับพ่อค้ากลุ่มชาวอินเดีย เปอร์เซีย อาหรับ จีน ญี่ปุ่น มาเป็นชาวยุโรป และชาติอื่น ๆ มากขึ้น

-อรัญประตุนหนศีลาหบทที่อาเภอ

๒. สภาพของแม่น้ำลำคลองที่
เคยใช้เป็นทางสัญจร โดยอาศัยเรือเล็ก
ขึ้นล่องติดต่อไปมาระหว่างเมืองโกตา-
มะลิมายกับอ่าวปัตตานี เกิดการตื่นเงิน
เรือเดินเข้าออก ใช้ได้เป็นบางฤดู ทำให้
ไม่สะดวกในการลำเลียงสินค้า ที่นับวัน
จะเพิ่มปริมาณสูงขึ้น

๓. อ่าวปัตตานีมีแหลมโพธิ์เป็น
ที่กำบังลม ทำให้คลื่นลมในอ่าวระสงบ
เงียบ เหมาะแก่การใช้เป็นที่หยุดพักเรือ
สินค้า และเมืองปัตตานีมีไม้เนื้อแข็งที่มี
คุณภาพ (ตะเคียนต่าง ๆ) สำหรับใช้
ในการซ่อมแซมเรือสินค้าในคราวจำ
เป็นอีกด้วย

๔. เมืองปัตตานีสันนิษฐานว่า ยัง
อุดมไปด้วยสินค้าของป่า ได้แก่ ทองคำ
ดีบุก เกลือ หนังสัตว์ เขา นอแรด
ไม้ฝาง ไม้กรักซี่ ไม้มะเกลือ หวาย
และพืชจำพวกสมุนไพร อันเป็นที่ต้อง
การของชาวอาหรับและชาวยุโรป และ
ทั้งยังมีอาหารบริบูรณ์ ดังที่มันเดล-
สไตน์ กล่าวว่า “ชาวเมืองปัตตานีมีผลไม้

ยะริง

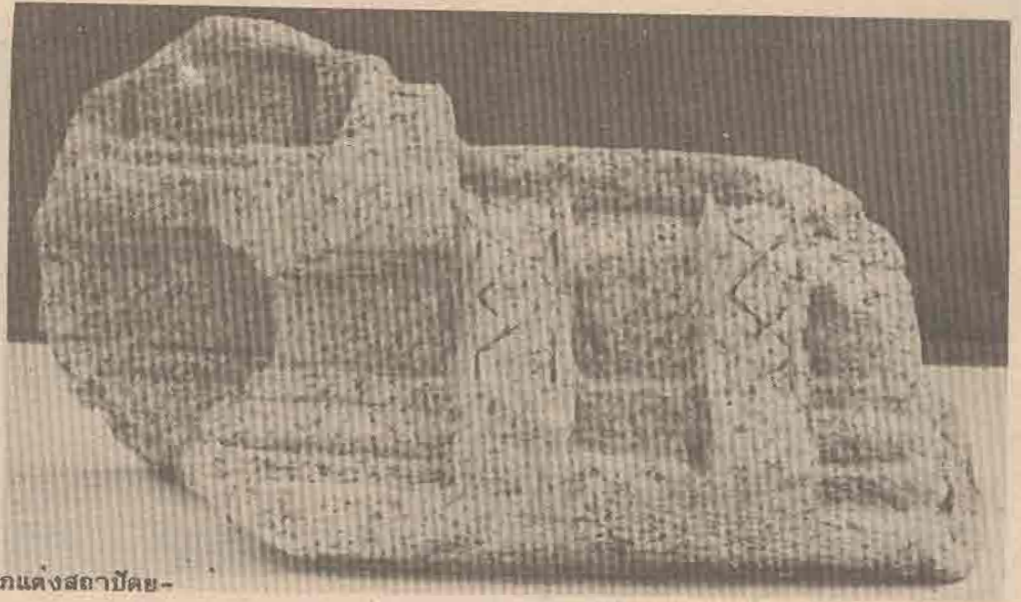
กินทุกเดือน เดือนละหลาย ๆ ชนิด
มีแม่ไก่ฟักไข่วันละ ๒ ครั้ง บริบูรณ์
ด้วยข้าว เนื้อวัว แพะ ห่าน เป็ด ไก่
ไก่ต้อน นกยูง กวาง กระจ่างป่า นก
ต่าง ๆ เนื้อกวางเค็มตากแห้ง และโดย
เฉพาะผลไม้มีตั้ง ๑๐๐ กว่าชนิด” ไว้
สำหรับจำหน่ายให้แก่ชาวเรือ ที่แวะมา
เยี่ยมเยือนเมืองท่าแห่งนี้ได้ตลอดทั้ง
ปี

๕. เมืองโกตามะลิมาย เป็นเมือง
ที่พระพุทธศาสนามาบึกหลักครั้งแรกฝั่ง
ลิกมาช้านาน มีถาวรวัตถุสถานทางพุทธ
ศาสนา ซึ่งบรรพชนได้ก่อสร้างไว้
มากมาย เป็นการยากในการที่พญาอิน-
ทรา (สุลต่านอิสมาเอลซาคห์) ซึ่งเพิ่งจะ
เปลี่ยนมารับศาสนาอิสลามใหม่ ๆ จะ
ทำการส่งเสริมหรือทำลายวัตถุโบราณ
เหล่านั้นเสียได้ ดังจะเห็นได้จากการ
ที่พระองค์ทรงไม่ปฏิบัติตามสัญญา
ที่ทรงตรัสไว้กับเจกสอิด ผู้เป็นนาย
แพทย์พยาบาลพระองค์ ให้หายจากโรค
ผิวหนัง ว่าเมื่อพระองค์หายจากโรคนี

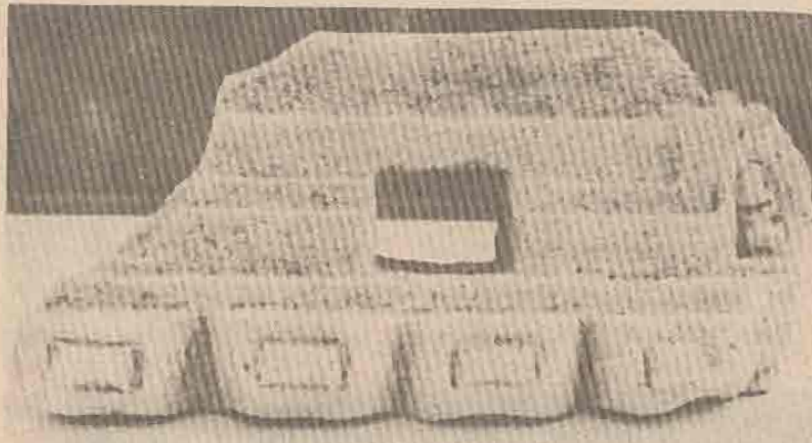
แล้ว จะทรงสละการเป็นพุทธมามกะมา
เป็น “มุสลิม” รับศาสนาอิสลามเป็น
สรณะ เพื่อยังพระชนม์ชีพของพระองค์
ให้ยืนยาวสืบต่อไป

คำ “โกตามะลิมาย” นี้ มีผู้ให้
อธิบายไว้แตกต่างกัน อิบรอฮิม-
ซุกรี ผู้เขียนสหายเราะห์กรียาอันมลาฮู
ปัตตานี (ประวัติเมืองปัตตานี) ว่า “ชื่อ
นี้ยังคลุมเครือเพราะคำว่า “มะลิมาย”
นั้นมาจากภาษาเปอร์เซียไม่ใช่ภาษา
สยามหรือฮินดู แต่อาจจะเป็นได้ว่าผู้
เขียนใช้คำ “มะลิมาย” แทนคำว่า “มหา
นิกาย” ในความหมายว่าเมืองนี้มีผู้นับ
ถือพุทธศาสนานิกายมหายาน”

ข้าพเจ้าได้ส่งต้นฉบับประวัติ
เมืองตานี ไปให้ขุนศิลปกรรมพิเศษ
(แปลก) และขุนศิลปกิจพิสัยพันธ์
(ผ่น) ช่วยวิเคราะห์คำ “โกตามะลิ
มาย” ก็ได้รับคำวิจารณ์จากท่านทั้งสอง
ว่า “โกตามะลิมา” (ตามฉบับเดิม) ควร
เขียนเป็น “โกตามะฮัลมา” ซึ่งกร่อนมา
จาก “โกตามหาลิมาย” คำว่า “มหาลิ-

ส่วนประกอบตกแต่งสถาปัตยกรรม
ได้จากเมืองโบราณที่
อำเภอยะรัง

ชัย” แปลว่า วัง, พระวัง, ฉะนั้น “โก
ตามหาลิขัย” (จึงแปลว่า) เมือง, พระ
ราชวัง คำ “มหาลิขัย” เป็นภาษา
ทมิฬ นิยมใช้ในความหมายว่า “พระมณ
เจียร” เป็น “เรือนฝ่ายพระมณเฑียร”
หรือมีฉะนั้นก็จะเป็น “ปราสาท” ที่
ประทับของประมุขที่เป็นสตรี”

พจนานุกรมภาษามลายู-ไทย
ของอาซิช บินมุฮัมมัดอือซา ให้ความ
หมายของคำ Maligai (มาลิไย) ว่า
หมายถึง วัง, ที่ประทับของพระ
ราชวงศ์

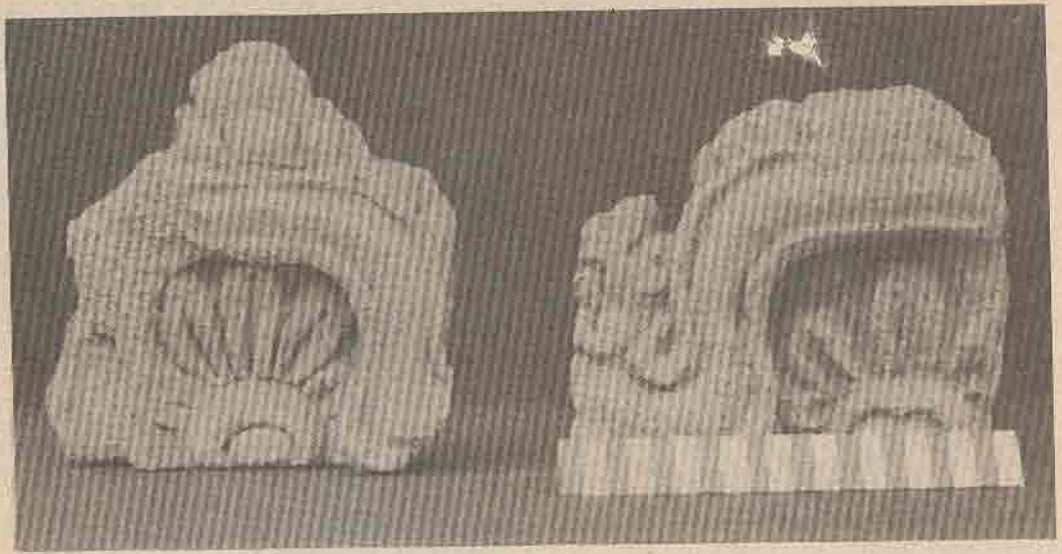
ส่วนคำ “มลิขัย” ในทางศิลปะ
วัตถุ หรือประวัติศาสตร์ศิลปะ หมายถึง
ถึงทรวดทรง รูปร่างของสลูปลที่มีลักษณะ
รูปแบบส่วนยอดของสลูปลคล้ายคลึง
กับรูปของฉัตร มักเรียกกันว่าฉัตรวา
ลี” หรือเรียกอีกนัยหนึ่งว่าสลูปลทรง
“ปราสาท”

รูปทรงสลูปลแบบนี้เป็นที่นิยม
สร้างตามโบราณสถานต่าง ๆ ในทาง
พุทธศาสนา มาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่
๑๑-๑๔ ดังปรากฏอยู่ในรูปของสลูปลจำ
ลอง ที่ทำขึ้นด้วยการปั้นหรือพิมพ์ด้วย

แม่พิมพ์ทั้งที่เป็นดินดิบและดินเผา หรือ
ไม้ก็จารึกรูปแบบสลูปลลงในแผ่นศิลา
ปัจจุบันที่คงเหลือเป็นสลูปลจริงก็มีอยู่ทั่ว
ไปในแหลมมาลายู บัตตานี ไทรบุรี
และในเกาะสุมาตรา-เกาะบาหลี

ในเกาะบาหลี นายสตุคเตอร์
ไฮม์ (Stutterheim) พบเศษภาพสลัก
ในศิลาที่ทุ่งนามดูลู (Badulo) รูปลักษณะ
ของเจดีย์ภายในเป็นรูปทรงหม้อน้ำ
อยู่ตอนกลางองค์เจดีย์ ส่วนฐานเป็น
รูปทรงกลม ยอดทำเป็นรูปฉัตรซ้อน
กันหลายชั้น ตั้งแต่ ๓ ชั้น ๘ ชั้น
จนกระทั่งถึง ๒๑ ชั้นรูปฉัตรชั้นล่างจะ
เล็กแล้วค่อย ๆ โค้งขึ้นจนถึงตอนกลาง
องค์เจดีย์ รูปฉัตรก็โตเต็มที่ แล้วชั้น
ส่วนของฉัตรชั้นถัดไป จะเล็กลงตามลำดับ
เมื่อถึงยอดก็จะทำเป็นรูปทรงกลม
ยาวขึ้นขึ้นไป แล้วทำเป็นบัวลูก
แก้วกลม ๆ ประดับไว้

ลักษณะภาพของสลูปลทรงฉัตร
ที่กล่าวมานี้ คล้ายกับภาพสลูปล ๗ ยอด
หรือ ฉัตรวาลี ที่จารึกไว้ในแผ่นศิลา
ที่พบ ณ ตอนเหนือของมณฑลเวสาลี

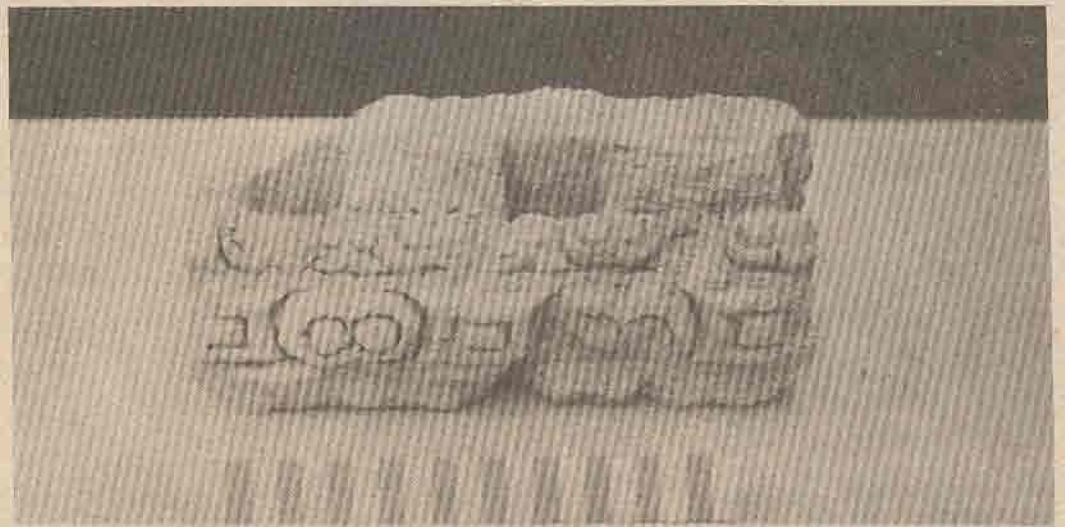
ในรัฐเคดาห์ ประเทศมาเลเซียมีถ้อยคำจารึกเป็นภาษาสันสกฤต ใช้ตัวอักษรแบบปาลละความว่า “กรรมนั้นสะสมขึ้นได้โดยอวิชากรรมเป็นสาเหตุของการเกิดใหม่ โดยการแสวงหาปัญญาจะไม่เกิดกรรม เมื่อไม่มีกรรมก็ไม่มีการเกิดใหม่” และมีคำขอพรของเจ้าของเรือสำเภา ชื่อพุทธคุปต์ พ่อค้าชาวเมืองเถกุก (รัฐดินแดง) รัฐนี้มีผู้สันนิษฐาน ว่าอยู่

ที่บริเวณเมืองเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

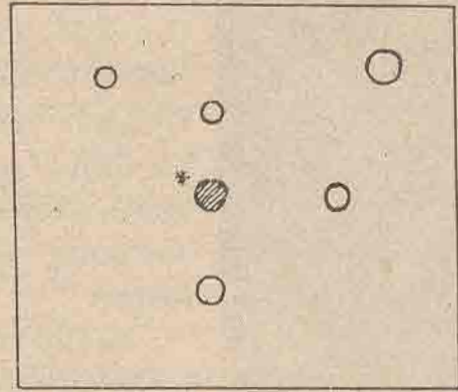
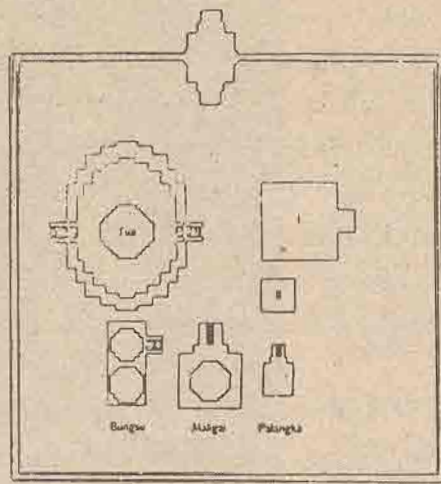
ในเกาะสุมาตราตอนกลาง ที่มัวราตาคูส ยังคงปรากฏเจดีย์มลิขัยที่สมบูรณ์อยู่องค์หนึ่ง ซึ่งคุณอนูวิทย์ เจริญศุกกุล ได้บรรยายถึงรูปลักษณะเจดีย์ไว้ในหนังสือ แบบโครงสร้างและระเบียบการก่ออิฐสถาปัตยกรรมสกุลช่างเขมร และศรีวิชัยว่า “องค์เจดีย์ตั้งอยู่บนฐาน

ชลาอิฐ (ขนาด ๕.๔ x ๑๐.๖๐ ม.) องค์ที่สถูปก่อด้วยอิฐ ตามด้านยาวออกตามเส้นรอบวงองค์ระฆังส่วนบนใช้หินสีเหลืองก่อเรียงเป็นวงแหวน รัศมีประดับรอบวง ฐานอาคารย่อเก็จและมีบัวลูกแก้วใช้อิฐแผ่นบางโดยตลอด”

ศาสตราจารย์ ม.จ.สุภัทรดิศ์ ดิศกุล ทรงกล่าวถึงสถูปมลิขัย ด้วยการแปลจากบทความของศาสตราจารย์

-ส่วนประกอบตกแต่งสถาปัตยกรรม
กรรมได้จากเมืองโบราณ
ที่อำเภอยะรัง

(ซ้าย) ผลเปรียบเทียบระหว่างที่ตั้งสถาปัตยกรรม ที่ปาดังลาวาส กับซากเจดีย์ในเมืองโบราณ อำเภอยะรัง

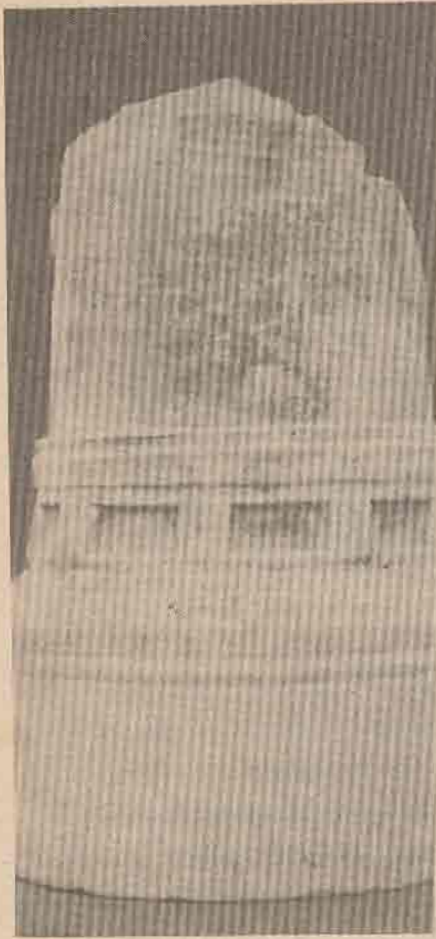
พันโลฮุยเซนเดอลู (Vanlohuizen-do leeuw) มาลงไว้ในวารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับพิเศษ ๔๐ ปี เรื่อง วัฒนาการของเจดีย์ (สถูป) ในประเทศอินโดนีเซีย ความว่า “รูปร่างของเจดีย์มาลีโคคคล้ายคลึงกับหมู่เจดีย์เล็ก ๆ ที่แต่ละองค์สลักจากศิลาก้อนเดียว ซึ่งมีอยู่อย่างน้อย ๑๗ องค์ ตามศาสนสถานต่าง ๆ ทางพุทธศาสนาที่ปาดังลาวาส” และอีกคอนหนึ่งว่า “เจดีย์ในเกาะสุมาตราที่มักก็จะสร้างขึ้นรวมกับอาคารอื่น ๆ เช่นที่สีปามุง (Sipamung) สีโจเรง เบลังกา (Sijoreng Eelanga) และเปียวโรบาห์ล ที่ ๑ (Biaro Bahal) ทั้งหมดนี้ตั้งอยู่ในบริเวณปาดังลาวาส (Padang Lawas) บริเวณเหล่านี้เป็นลานรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีอาคารหลายแห่ง และแห่งหนึ่งก็คือเจดีย์ แห่งอื่น ๆ เป็นวิหารหรือมณฑป ลักษณะเช่นนี้ ก็เป็นเช่นเดียวกับที่มัวราตาคูส (Muaratakus) บนฝั่งแม่น้ำกัมปาร์ (Kam Par) ในภาคกลางของเกาะสุมาตรา แต่ ณ ที่ลานั้นเป็นที่ตั้งของเจดีย์ขนาดใหญ่อย่างน้อย ๔ องค์

กิน จันทิมง ประกอบด้วยฐานชั้นล่างรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า และมีฐานชั้นบนอีก ๒ ชั้น ฐานทางด้านซ้าย รองรับเจดีย์ขนาดใหญ่มีเจดีย์เล็กรายล้อมรอบ ๔ องค์ แต่ทางด้านขวามีฐานซึ่งมีเจดีย์องค์ใหญ่องค์เดียว ตั้งอยู่ข้างบน เจดีย์องค์ที่ ๓ ที่มีวราตาคูสเรียกกันว่า จันทิตัว และ องค์ที่ ๔ คือเจดีย์มะลิชัย (maligai) ซึ่งเป็นเจดีย์ที่สูงที่สุด และยังคงอยู่ในสภาพดีที่สุด”

ในการวิเคราะห์อายุของเจดีย์มาลิชัย ในเกาะสุมาตราที่ค้นพบที่ปาดังลาวาส นายกรมกล่าวไว้ว่า “เจดีย์มะลิชัยมีอายุอยู่ในพุทธศตวรรษที่ ๑๓ หรือ ๑๔” แต่นายชนิดเกอร์มีความเชื่อว่า เจดีย์มาลิชัย อาจสร้างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖ ศาสตราจารย์พันโลฮุยเซนเดอลู สรุปว่า “อย่างไรก็ดีหลักฐานจากเกาะสุมาตราที่มีอยู่น้อยมาก และรายละเอียดที่ได้รับกระตีพิมพ์แล้วก็ไม่เพียงพอที่จะทำให้เราจัดสรรเอาบรรดาเจดีย์ที่ใหญ่และเล็กเหล่านี้มาเรียงไว้ตามลำดับกำหนดอายุเวลาได้ เราอาจกล่าวได้อย่างกว้างว่า เจดีย์เหล่า

นี้คงมีอายุตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖ ถึง ๑๘ เท่านั้น

ภาคใต้ของประเทศไทย เราพบเจดีย์รูปแบบเจดีย์มาลิชัย ที่สร้างขึ้นด้วยดินเผาและดินดิบ ในห้องที่อำเภอเขาเจ็ะระ จังหวัดนราธิวาส และจังหวัดปัตตานี โดยเฉพาะที่อำเภอยะรัง ตำบลยะรัง บ้านท่าบงบารู ข้าพเจ้าพบเจดีย์แบบนี้บรรจุอยู่ภายในองค์สถูปขนาดใหญ่องค์หนึ่ง ที่บุคคลลอบขุดเจาะเพื่อค้นหาโบราณวัตถุมีค่า เป็นเจดีย์ดินเผาขนาดและรูปแบบต่าง ๆ กันเป็นจำนวนมาก สันนิษฐานว่ามีผู้เก็บรวบรวมมาจากที่ต่าง ๆ กัน มาบรรจุไว้ภายในองค์สถูปใหญ่ วางถมทับกันแตกหักกระจัดกระจายไม่เป็นระเบียบ ส่องไปในทางหรือขนย้ายมาจากบริเวณที่ใกล้เคียง มาทิ้งรวมกันไว้ นอกจากเจดีย์เล็ก ๆ เหล่านี้แล้ว ยังได้พบพระพุทธรูปแกะสลักปูนดำบนแผ่นศิลาแดงขนาด ๑๐ x ๑๐ ซม. ลักษณะองค์พระนั่งประทับได้ร่วมโพธิบัลลังก์ มีพระสาวกยืนเคียงข้างอยู่ทั้งเบื้องซ้ายและขวา ข้างละองค์ เข้าใจว่าเป็นรูป

ชิ้นส่วนสถูปจำลองดินเผา พบ
ที่ศาสนสถานบริเวณอำเภอ
ยะรัง

พระโพธิสัตว์ เพราะที่พระนลาถองค์
พระมีรูปพระพุทธองค์ปรากฏอยู่ด้วย
และที่พระพักตร์พระพุทธรูปองค์กลาง
ซึ่งเป็นองค์ที่โตที่สุด มีรอยปาดด้วย
ของมีคมเรียบราบเสมอ แสดงว่า
โบราณวัตถุเหล่านี้ถูกบุคลลทำลาย

สภาพบริเวณที่ตั้งสถูปที่บรรจุ
เจดีย์จำลอง ซึ่งมีรูปแบบเจดีย์มลิขัย ที่
บ้านกำแพงบารูกลายคลึงกับสภาพบริเวณ
ที่ตั้งเจดีย์มลิขัยที่พบที่ป่าดงลา-
วาส คือเจดีย์ในเกาะสุมาตรานิยม
สร้างรวมอยู่ภายในกลุ่มอาคารอื่น ๆ
ไม่ตั้งอยู่โดดเดี่ยว มีทั้งมณฑปหรือ
วิหารรวมอยู่ด้วย ที่บริเวณทุ่งนา บ้าน

กำแพงบารู เราพบว่ามียุคกลุ่มชากโบราณ
สถานตั้งอยู่ใกล้ฐานสถูปองค์นั้นถึง
๗ ฐานด้วยกัน ที่ตำบลวัด ซึ่งมีอาณา
เขตติดต่อกัน ยังมีรากฐานกลุ่มเจดีย์อยู่
อีกกลุ่มหนึ่ง รากฐานโบราณสถาน
เหล่านี้ล้วนสร้างขึ้นด้วยอิฐดินเผา
ไม่พบศิลาปะปนอยู่เลย แต่ที่ตำบลวัด
พบธรรมีประดู หลายชิ้นทำด้วยศิลา
อ่อนสีขาว

ลักษณะเจดีย์ขนาดเล็กที่พบ
ในสถูปกำแพงบารูทำด้วยดินเหนียวเผา
เนื้อแกร่งแข็งมากแต่ไม่พบแม่พิมพ์รูป
เจดีย์อย่างที่พบในประเทศอินโดนี-
เซีย ส่วนเจดีย์จำลองขนาดใหญ่ที่พบ
แล้ว ฐานชั้นล่างมีความกว้างของเส้น
ผ่าศูนย์กลางองค์พระเจดีย์ ตั้งแต่ ๒๐
ถึง ๓๐ ซม. ส่วนสูงไม่อาจทราบได้
เพราะชิ้นส่วนส่วนกลางองค์พระเจดีย์
ที่มีรูปทรงหม้อแตกหักหมด แต่เมื่อเอา
ชิ้นส่วนของเจดีย์ที่แตกหักเหล่านั้น
มาทดลองวางเรียงดูแล้ว ประมาณส่วน
สูงอาจถึง ๘๐-๘๕ ซม. เจดีย์ประเภทนี้
เชื่อว่าคงใช้วิธีปั้นแต่งด้วยแป้นหมุน
แบบการปั้นหม้อดินธรรมดา เพราะ
ขนาดของเจดีย์โตเกินที่จะสร้างแม่
พิมพ์สัมฤทธิ์ขึ้นมาใช้เป็นแม่พิมพ์ แต่
ชิ้นส่วนของเจดีย์ที่เป็นรูปฉัตรนั้นสัง-
เกตจากรูปลักษณะของรูปฉัตรที่เก็บได้
มีลักษณะรูปร่างคงมได้สัดส่วนเกลี้ยง
เกลา เหมือน ๆ กัน ซึ่งอาจสันนิษฐาน
ได้ว่าสร้างด้วยวิธีการเดียวกันกับของ
ทางอินโดนีเซีย คือใช้พิมพ์ด้วยแม่
พิมพ์สัมฤทธิ์

รูปทรงของเจดีย์มลิขัยที่
อำเภอยะรัง แตกต่างกับรูปทรงเจดีย์
มลิขัยที่สุมาตรา คือ อยู่ที่มีการเรียงชิ้นส่วน
เจดีย์ที่เป็นรูปฉัตร เจดีย์ที่พบที่กำแพงมา-
รุ่นั้นจะวางเรียงชิ้นส่วนที่โตไว้ก่อนล่าง
แล้วต่อด้วยชิ้นส่วนที่เล็กกว่าเรียงเป็น

ไปตามลำดับขนาดเหมือนยอดปรา-
สาท จนถึงขนาดเล็กที่สุด แล้วจึงต่อ
เป็นยอดเจดีย์ทรงรูปกรวยบนยอด
กรวยทำเป็นรูปลูกแก้ว ตอนกลางเป็น
รูปทรงหม้อคล้ายคลึงกัน ฐานเจดีย์
ตอนล่างสุดนั้น แม้รูปแบบพื้นฐานจะ
เหมือนกัน คือทำเป็นรูปทรงกลม
แต่ขอบฐานองค์เจดีย์ หรือส่วนกลางองค์
เจดีย์แต่ละองค์จะมีลวดลายแปลก
พิสดารกันไปแต่ละองค์เจดีย์ เช่นทำ
ขอบด้วยลวดลายหน้ากระดาน รูปสี่
เหลี่ยมวางห่างกันเป็นระยะรอบองค์
เจดีย์ ซึ่งเป็นลวดลายที่นิยมใช้ตกแต่ง
โบราณสถานที่เคยพบในจังหวัดนคร-
ปฐม และเจดีย์บางองค์ จะตกแต่งด้วย
รูปพระพุทธรูป, รูปสิงห์, รูปนก,
รูปนางกรรมีมีมวยผม พิมพ์มาติดสลับ
กันรอบ ๆ องค์เจดีย์อีกด้วย นอก
จากรูปแบบเจดีย์ดังกล่าวแล้ว ยังพบรูป
แบบเจดีย์ดินเผาขนาดเล็ก ที่มีรูปแบบ
และลวดลายเหมือนเจดีย์รายรอบองค์
พระเจดีย์บุโรพุทโธ ในประเทศอินโดนี-
เซียอีกด้วย

เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๔๒๖
คณะ "Spafa" โดยการนำของ ม.จ.
สุภัทรดิศ ดิศกุล ได้นำผู้เชี่ยวชาญเรื่อง
"ศรีวิชัย" มาชมบริเวณที่ตั้งเมือง
โบราณที่บ้านประแว อำเภอยะรัง
ทางกรมศิลปากร ขอให้ข้าพเจ้านำชิ้น
ส่วนของโบราณวัตถุที่ข้าพเจ้าเก็บได้ใน
บริเวณเมืองเก่าแห่งนี้ไปแสดง โดย
เฉพาะรูปแบบของเจดีย์มลิขัยนั้น ข้าพ-
เจ้าได้สอบถามผู้เชี่ยวชาญ (เป็นฝรั่ง
ไม่ทราบนาม) โดยได้อาจารย์ศรีศักดิ์
วัลลโกลม กรุณาเป็นล่ามสนทนา ฝรั่ง
ผู้นั้นได้ยืนยันว่ารูปแบบเจดีย์ที่ข้าพเจ้า
นำไปแสดง เหมือนกับเจดีย์ที่ข้าพพบที่
ป่าดงลาวาส ในเกาะสุมาตราตอน
กลาง ต่างกันอยู่ที่วิธีเรียงรูปฉัตรตั้ง

ชิ้นส่วนสถูปจำลองดินเผา พบที่
ซากศาสนสถานขรีย เวณอ่า เกอ
ยะรัง

รูปสลักบนศิลาที่ทุ่งนาที่เบดูลู (Bedulu) ในเกาะบาหลี

ได้กล่าวแล้ว แต่เขาไม่กล้ายืนยันเรื่อง
อายุสมัยของโบราณวัตถุ กล่าวว่าจะขอนำ
ไปพิจารณาดูก่อน

ส่วนรูปแบบเจดีย์ทรงอื่นนั้น
เมื่อคราวที่คณะของคุณประยูร อุลุชาตะ
และคุณศรีศักดิ์ วัลลิโภดม ไปทำ
การสำรวจเมืองโบราณที่อำเภอยะรัง
เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๒๑ และ
ข้าพเจ้าเป็นผู้นำสำรวจด้วยตนเอง ซึ่ง
ต่อมาท่านทั้งสอง ก็ได้เขียนเรื่องราว
ของศิลปวัตถุที่ข้าพเจ้าเก็บไว้ลงในวาร
สารเมืองโบราณ (ฉบับที่ ๒ เดือนธันวาคม
๒๕๒๑-มกราคม ๒๕๒๓) คุณประยูร
อุลุชาตะ (น. ณ ปากน้ำ) ได้บรรยายถึง
สถูปองค์หนึ่งที่พบมาในเอเชียอาคเนย์
เหมือนสถูปแบบคุปตะที่กุสินารา
และที่สารนาถ

จึงขอสรุปเรื่องรูปแบบสถูปจำลอง
ที่เมืองโบราณอำเภอยะรัง ว่ามีทั้ง
รูปแบบเจดีย์สมัยคุปตะ (ทวารวดี) และ
เจดีย์สมัยศรีวิชัย เป็นเหตุให้ต้องติดต่อ
ไปอีกว่า คำ “มะลิขัย” นี้ เป็นชื่อสถูป
แบบศรีวิชัย หรือชื่อของเมืองปัตตานี
ในอดีต ตามที่ปรากฏในประวัติเมือง
ปัตตานี ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว เป็นไปได้
ไหม? หากเป็นชื่อของสถูปก็คงเป็น
สถูปที่มีรูปลักษณะวิจิตรงดงาม สง่า
ใหญ่โตกว่าสถูปองค์ใด และภายในองค์
พระสถูป อาจจะบรรจุพระสารีริกธาตุ
สำคัญไว้ เป็นที่เคารพนับถือของพุทธ-
ศาสนิกชนในยุคนั้น จึงมีผู้นำเอาชื่อ
พระสถูปที่ตนสักการบูชา มาเป็น
สมญานาม เมืองของตนอีกนามหนึ่งว่า
“เมืองโกตามลิขัย” (เมืองพระสถูปมลิ-
ขัย) เช่นเดียวกับชาวจังหวัดนครปฐม
นำเอาชื่อของ “พระประโทนเจดีย์”
ไปตั้งเป็นชื่อตำบลบ้าน และแม่น้ำ
ลำคลองอยู่ในปัจจุบัน (แม้แต่การตั้ง

นามเมืองนครปฐม ก็น่าจะอาศัยนาม
พระประโทนเจดีย์ มามีส่วนในการตั้ง
ตั้งด้วยเช่นเดียวกัน)

อีกนัยหนึ่ง คำ มลิขัย แปลว่า
“ปราสาท” กรุงโกตามลิขัยยุคนั้น คง
จะรุ่งเรืองเต็มไปด้วยปราสาท ราชมณ-
เชียร ที่โอ้อ่าหาเมืองใดเทียมเทียม ดัง
ที่ศรีปราชญ์กล่าวชมกรุงศรีอยุธยาของ
ตนด้วยความภาคภูมิใจว่า

-อยุธยาที่ยิ่งฟ้า ลงดิน แลดู
อำนาจบุญพร่งพระ ก่อเกื้อ
เจดีย์ละอออินทร์ ปราสาท
ในทาบทอง แด เนื้อ นอกล้อม

ประชาชนจึงพากันยกย่องสรร
เสริญ เกิดเกียรติปิตุภูมิของตนด้วย
สมญานาม ตามรูปแบบ “ปราสาท”
ว่า “โกตามลิขัย” ก็ได้--

ปัจจุบันเรายังพิสูจน์มิได้ว่า
“กรุงโกตามลิขัย” มีจริงหรือเปล่า ทั้งที่
เรามีหลักฐานทางประวัติเมืองชื่อ และ
รูปแบบสถูปมลิขัยจำลอง จากเมือง
โบราณจากสถูป บริเวณที่ตั้งสถูปที่มี
สภาพคล้ายคลึงกับที่ตั้งของสถูปมลิขัยที่
ป่าดงลาวใต้ในเกาะสุมาตราตอนกลาง
วิธีพิสูจน์ที่ดีที่สุดว่า “โกตามลิ-
ขัย” เป็นนามของปราสาท นามเมือง
ปัตตานีในอดีต หรือนามพระสถูปแบบ
ศรีวิชัยอีกแบบหนึ่ง ก็คือการขุดค้น
ตามหลักวิชาทางวิชาโบราณคดี เพื่อหา
ร่องรอยรากฐานปราสาท ราชวัง (โก-
ตามลิขัย) และจากโบราณสถานอันอาจ
เป็นที่ตั้งองค์เจดีย์มลิขัยในบริเวณเมือง
โบราณที่อำเภอยะรังเท่านั้น เชื่อว่าผล
การขุดค้นเมืองเก่าแห่งนี้ อาจได้ข้อมูล
ส่งผมไปสู่การค้นคว้าหาศูนย์กลางปก
ครองของอาณาจักรศรีวิชัย ที่ยังยุติกัน
มิได้ว่าอยู่ที่ไหนกันแน่ ปาเลมบัง,
มัคราคากุส, ไชยา, และเมืองลังกาสุกะ
เป็นผลพลอยได้อีกเมืองหนึ่งอีกด้วย